

V: Rustig, rustig, aan zo'n kerel valt toch niets te verliezen.
 Bel maar een ziekenwagen op en vraag of dokter van Campen ook meekomt. Die is nogal thuis in dit soort zaakjes.

(P. gaat bellen.)

P: Ze komen direkt, tenminste dat hoop ik.

V: Dat hoop ik ook. Hoe eerder hij onder de grond ligt, hoe beter.
 Slappe vent, om zo uit de moeilijkheden te stappen!
 Ik heb 't veel moeilijker dan hij, en pleeg ik soms zelfmoord?
 Ik doe ook geen touw om mijn nek, om daarna van een kruk af te springen.

(er wordt aangebeld, 2 verplegers komen binnen, het lijk wordt weggedragen.
 De vader valt in slaap.)

Genoemde literatuur

Boender, A.B. M-fabels. Moer 69/70, 1, 12 - 18.
 Dijkstra, Paul A.G. Spelen met de pen (eerste artikel in serie in) Levende Talen, maart 1970.
 Post, P. Taalonderwijs via sociale en culturele verkenningen voor technische scholen, Groningen, 1965.

LEZEN IN DE SPEELLEERKLAS

P.P.W.M. de Boer

In overleg met de redactie van MOER geef ik gaarne enige informatie over de manier waarop in onze speelleerklas aan de Thomas More-school te Tilburg het lezen geleerd wordt.

1 Situatieverkenning

1.1 Milieu. Afgezien van enkele uitzonderingen komen onze leerlingen uit de milieugroep waarin hoogstens een der ouders ulo gevolgd heeft.

1.2 Vooropleiding. De kinderen die in onze speelleerklas komen, hebben meestal een of twee jaar kleuterschool gevolgd. Enkelen kwamen van kindertehuizen voor kleuters uit minder sociale milieus; ze zijn dan tussen 5.10 en 6.12 jaar oud.

1.3 Begaafdheid. De intelligentie van onze leerlingen is zeer verschillend. Het gemiddelde is .94; de uitersten zijn .70 en 123, gemeten volgens de Termamm-Merril.

1.4 Groepsgrootte In onze speelleerklas zaten in augustus 1969 105 kinderen. De hele school telt er ca 470. Alleen voor taal en lezen hebben we de kinderen in aanvankelijk twee, later drie niveaugroepen verdeeld. Deze verdeling had plaats op grond van onderstaande leesvoorwaardentoets.

2 Leesvoorwaardentoets

2.1 Twee weken vóór het kind de kleuterschool verliet, hebben wij het de N.I.P.G. -leesrijpheidstest van S. Wiegiersma en W. Gemert afgenomen. We deden dit nogmaals toen het kind een week op onze school zat. Deze test bestaat uit vier groepso opdrachten en een individueel af te nemen toets:

2.1.1 Tekenopdracht Het kind moet na mondelinge opdracht kruisjes, kringetjes, strepen e.d. tekenen (enkel- en meervoudige opdrachten).

2.1.2 Woordbeelden vergelijken Het kind moet van vier aangeboden woorden de twee gelijke met elkaar verbinden.

2.1.3 Woordbeelden onthouden Het kind moet een woord dat het korte tijd getoond is, tussen vier woorden terugvinden.

2.1.4 Rijmen Het kind krijgt vier plaatjes; het luistert naar een woord dat de proefleider uitspreekt en moet dan het plaatje aankruisen dat op het uitgesproken woord rijmt.

2.1.5 Lezen: kent het kind al letters of cijfers? De tekens staan niet in de juiste volgorde. Het is duidelijk dat de uitslag van deze proef sterk afhangt van het milieu waaruit het kind afkomstig is; men mag er dan ook niet te veel waarde aan hechten.

2.2 Zoals reeds gezegd is, liepen de resultaten sterk uiteen. Volgens de normen van Wiegiersma was 38 pct. nog niet leesrijp, 27 pct. twijfelgeval en slechts 35 pct. van de kinderen was leesrijp.

Deze laatste kwamen vooral uit de betere milieus. In verband hiermee bleek, dat met name de laatste proef (2.1.5) de kinderen punten heeft "gekost"; ook daarom hebben we geen onwrikbare conclusies uit de test getrokken. Het sociaal milieu beïnvloedt de geschiktheid voor het leveren van leesprestaties. Hoewel dit geen groot nieuws is, heeft dit inzicht ons ertoe gebracht juist die gezinsfactoren die een kind motiveren tot lezen, in ons onderwijs zo goed mogelijk in te passen.

3 Ontwikkelingsspele

We beginnen met spelen die dié vaardigheden ontwikkelen welke voor het leren lezen nodig zijn. We geven er twee.

3.1.1 Als eerste voorbeeld wil ik noemen het "Mozaïek-oefenspel" van B. Kaaks-Augsma (uitg. Vermande, IJmuiden). De kinderen krijgen een serie

van zestien bedrukte kaarten die met behulp van mozaïek - als bij een legpuzzel - moeten worden nagelegd. De reeks klimt op in moeilijkheidsgraad.

3.1.2 De bedoeling van dit spel is, het herkennen en weergeven van vormen te oefenen. Het kind dat leert lezen, moet namelijk abstract en motorisch hoog gedifferentieerd te werk gaan. Lettervormen, symbolen, zijn voor het kind doorgaans abstract en betekenisloos. Het schrijven van die letters eist een fijn motorisch bewegen en dat geeft vaak moeilijkheden, waarop dit spel voorbereidt.

3.2.1 Als tweede voorbeeld noem ik de serie "Kijk uit - pas aan", kortweg KUPA (uitg. Vermande, IJmuiden). Deze bestaat uit vijf spelen. Een spel heeft zestien vierkanten waarover lijnen zijn getrokken op bepaalde manieren (resp. een lijn met een hoek, lijnen met hoeken, lijnen met een ronding, meervoudig gebogen lijnen en combinaties). Het kind moet bij elke kaart de bijpassende aanvulling zoeken.

3.2.2 Dit is een concentratie-waarnemingsspel. Voor lezen is geconcentreerd waarnemen noodzakelijk. Juist kinderen uit bovengenoemde milieus missen die concentratie, wat b.v. tot gevolg heeft, dat zij deze opdracht niet binnen redelijke tijd voltooien. Dit spel hebben wij in onze leesvoorbereidingsspeelen opgenomen om het nauwkeurig waarnemen en het zich concentreren te verbeteren.

4 Speelleeslessen

Om de lezer een indruk te geven van de leeslessen in de speelleerklas, bespreken we hier enkele praktijkvoorbeelden. We werken met drie niveaugroepen: A, B en C.

4.1 Het aanbieden van nieuwe globaalwoorden (Beginnende lezers leren globaalwoorden als geheel herkennen; dus niet door de letters apart te ontcijferen en ze dan "aan elkaar te plakken" om tot het woord te komen. Na deze fase volgt analyse van de enkele letter en daarna synthese van nieuwe woorden.)

4.1.1 In de A-groep gebeurt het aanbieden van nieuwe globaalwoorden volgens de methode "Zo leren lezen - veilig leren lezen" van F.B. Caesar. In een vertelling worden zes woordjes aangeboden die bij de leerstofkern behoren. Met tekeningen op het bord en met wandkaarten wordt het besprokene zichtbaar gemaakt en ten slotte voorzien van een etiket: het woord. Hierbij wordt het kind zoveel mogelijk ingeschakeld.

4.1.2 In de B-groep gebeurt hetzelfde, maar ter wille van de leerlingen volgt hierna een spel met de woorden. Er zijn lotto's met erop de afbeelding en het woord, die gemakkelijk van elkaar gescheiden kunnen worden. Dan gaat het kind met behulp van de wandkaarten de woorden bij de plaatjes zoeken. Ten slotte gebeurt dit zonder de wandkaarten. Individuele hulp zal vaak nodig zijn.

4.1.3 In de C-groep wordt bij de aanbieding van dezelfde zes globaalwoorden een nog sterker beroep gedaan op het zelf doen. Daar deze kinderen veel moeite hebben met het vinden van de naam van een zaak, is voor hen een kwartet gemaakt. Elke eenheid van plaat en woord is in viervoud aanwezig; er zijn dus in totaal 24 kaarten. Het spel wordt in groepjes van vier leerlingen gespeeld: elk kind moet trachten zoveel mogelijk stellen (van vier kaarten) bijeen te krijgen.

Het is opvallend, hoe gemakkelijk de kinderen met de woorden omgaan als ze het spel eenmaal door hebben.

Tijdens de les wordt elk stel verwisseld voor twee kaarten met de plaat en twee met het woord. De opdracht blijft, zoveel mogelijk stellen te vergaren.

4.2 Het samenstellen van nieuwe woorden ("synthetiseren"). Dit is een voorbeeld van een latere leesles. De al aangeleerde letters moeten gebruikt worden bij het maken van nieuwe woorden en het aanvullen tot globaalwoorden.

4.2.1 De A-groep gaat volgens de methode te werk, met visuele syntheserijties:

roos	kees	raam
roo k	kee p	n aam
roo m	kee l	s aam

De leerlingen gaan met een letterdoos aan het werk en maken analoge woorden.

4.2.2 Omdat synthetiseren voor de middengroep veel moeilijker is, moeten deze leerlingen syntheserijties sorteren. Op kaartjes zijn reeds woorden gegeven waarvan de gelijke delen gelijk gekleurd zijn; de afwijkende letter is opvallender gekleurd. Om te voorkomen dat dit sorteren alleen maar op het gezicht gebeurt, staat naast elk woord een schematische afbeelding.

4.2.3 De kinderen in de C-groep kunnen doorgaans nog niet de klank-tekens (letters) uit het globaalwoord losmaken. Om dat te bevorderen hebben wij opnieuw een groepsspel vervaardigd, een soort joker-kaartspel. Elk kind krijgt een serie kaarten met daarop een woord en zijn afbeelding; aan het woord ontbreekt echter een letter, die gesynthetiseerd moet worden.

In het midden ligt een stapel kaarten met losse klank-tekens. Om de beurt nemen de kinderen er een kaart af, kijken of ze de letter kunnen gebruiken om een kaart aan te vullen en als dat kan, gebruiken ze de kaart. Kan een kind de kaart niet gebruiken, dan legt het die zichtbaar terug; alleen de volgende mag er zo mogelijk gebruik van maken.

Op dit spel zijn vele varianten te bedenken: men kan een kind ook een nodige letter aan een medeleerling laten vragen: "Ik vraag Marian de k van Kees."

5 Moeilijkheden

De grootste moeilijkheid die in de praktijk is voorgekomen, is wel het verantwoord indelen van groepen. Doorgaans geschiedt de indeling overeenkomstig

het oordeel van de leerkrachten. Toch blijken steeds enkele leerlingen verkeerd geplaatst te zijn. Een goede toets hiervoor te vinden is enorm moeilijk. Vaak blijken kinderen uit deze milieus een sterke binding met een bepaalde leerkracht nodig te hebben; indien men daaraan toegeeft belemmert deze binding het weloverwogen indelen op grond van alleen de prestaties.

Voorts is men bijna wel verplicht bij deze manier van werken een speciale leerkracht beschikbaar te hebben voor het begeleiden van individuele gevallen - dit echter alléén tijdens de leesuren (5 3/4 uur per week). Als men hiertoe reeds in het begin van het schooljaar in staat is - zoals bij ons door medewerking van een grote groep hospitanten en stagiaires -, dan blijken slechts weinig kinderen met lezen achter te blijven. Dit is van belang, want tijdens het schooljaar ontkomt men niet aan het formeren van niveau-tempo-groepen, en dan is het ook van belang, dat de laagste niveaugroep niet teveel spreiding vertoont.

Ten slotte wil ik opmerken, dat een en ander pas te realiseren is, als men beschikt over een aantal inventieve leerkrachten met hart voor de zaak. Veel hangt van hen af. Maar dat is niet voldoende: een goede kennis van kindpsychologie - vooral t.a.v. het leren - en van het proces dat zich moet voltrekken om tot lezen te komen, zijn onontbeerlijk.

6 Slot

Dit artikel heeft geenszins de pretentie volledige informatie te geven. Misschien geeft het enig inzicht in wat er thans gaande is in een speelleerklas. Eén speelleerklas, want ik ben ervan overtuigd dat die in alle experimenten anders zal zijn opgezet. Dit is dan ook slechts een bijdrage aan een eventuele discussie. Als die tot stand kan komen, heeft dit zijn doel bereikt.

Tilburg, 5 april 1970.

SCHOOLBIBLIOTHEEK EN BASISONDERWIJS II

Individueel lezen

A. Oldersma

Hier volgen enkele suggesties. De meeste kunt u geregeld herhalen. Ze zijn bestemd voor de klassen (2) 3 t/m 6. Het is moeilijk u te vertellen welke les in welk leerjaar gegeven kan worden. Het hangt vooral af van Uw situatie: het leesniveau en de leesbereidheid van uw klas, het al of niet gewend zijn individueel te lezen.

Het lees-aantekenschrift wordt ook bij het individueel lezen gebruikt, zoals in deel B van de Proeve "Nederlandse Taal" wordt beschreven.